

srečno osodo njenega častilca Zorina, ki se smatra nevrednega nje, čiste kot angel.

V vseh teh epskih pesmih pa se zrcali bolj ali manj značaj narodnih popevk.

V prvi dobi slovstvenega delovanja smo opazovali neutrudnega in premarljivega nabiralca narodnega blaga, pravljic, vraž in narodnih pesmij, in nadarjenega, rodovitnega pesnika; v drugi dobi svojega delovanja pa se nam kaže Matija globokomislečega učenjaka in jezikovnega raziskovalca.

Leta 1870. se je preselil Matija Valjavec v Zagreb, kjer je služboval na ondodni gimnaziji do l. 1891., v katerem letu je stopil vsled želodčne bolezni v dobro zasluženi pokoj.

V vsej tej dobi je bil marljiv član jugoslovanske akademije, za katero je napisal mnogo jedrnatih in znamenitih razprav o jezikoslovju. Kar je poprej „premarljiva književna bučela“ nabiral med narodom, to je sedaj znanstveno in kritično raziskaval in razpravljaj, in le tako si moremo razlagati, kako je mogel tako temeljito obdelavati vprašanja slovenske slovnice in svet seznanjati s kajkavskim narečjem.

Nekaj razprav, ki so zlasti za nas Slovence velike važnosti, hočemo tu navesti.

Že leta 1858. je priobčil v letnem poročilu varaždinske gimnazije jako mično razpravo *Proben des Slovenischen, wie es um Preddvor in Oberkrain gesprochen wird. Ein Beitrag zur slavischen Dialektenkunde*.

Znamenita je tudi razprava o *Novoslovenskom komparativu prema staroslovenskomu gledé formacije*.

Največje in najpomembnejše znanstveno delo Valjavčevo je njegov *Prinos k naglasu v (novo) slovenskom jeziku*, o katerem delu se veleučeni o. St. Škrabec tako-le pohvalno izraža: „Nevtrudljivi zagrebški akademik Matija Valjavec je doveršil, ni davno, o našem naglaševanju velikansko delo, kakeršnega nima pač nobeden drugi izmed slavenskih jezikov in najberž sploh na vsem svetu nobeden. V slovarju ga je profesor Pleteršnik vže pridno porabil; da ga bo treba porabiti nadalje tudi v slovnici, o tem, mislim, ni dvojbe.“¹⁾ Dovolj častna pohvala!

¹⁾ Cvetje, XIV. tečaj, 7. zv. 1895.

Zadnja leta je pošiljal svoje jezikoslovske drobce in zbirko kajkavskih besedij tudi „Ljubljanskemu Zvonu“ (1892—1895).

Poleg tega je preiskaval razne glagolske in cirilske rokopise, kar je bilo pač dovolj zamudno delo. Omeniti hočemo le, da je tak glagolski ulomek (1856) tudi zasledil v grajščini na Turnu pri Preddvoru, kjer je bila rojena ljubljena soproga dr. Lovra Tomana in slovenska pisateljica Josipina Turnogradska, in ga je priobčil v „Kresu“ l. 1885.

Tako smo si torej na kratko ogledali plodovito in tako mnogostransko delovanje Matije Valjavca. Umril je mož šestinšestdesetih let, na polju slovensko-hrvaškega slovstva pa je bil delaven z neumorno vstrajnostjo — pol stoletja. Matija je bil res prava gorenjska grča, bil je kremenit značaj, tu pa tam se opaža na njem ona pristno gorenjska trda narava, a na drugi strani se zopet kaže moža plemenitega in dobrovoljnega srca, ki se mora vsakomu prikupiti. Rad je Valjavec obiskaval našo kranjsko deželo ob počitnicah in se mudil nekaj časa na Bledu, nikoli pa ni pozabil svojega rojstvenega doma, kjer se je vselej oglašil pri svojem bratu, ki je še sedaj mlinar in žagar pri Kračmanu. Še zadnja leta je izražal željo, da bi še jedenkrat rad videl svoj rojstveni kraj, a zaradi bolezni ni mogel ustreči svoji srčni želji.

Valjavec je bil usmiljen in poslušen, včasih nekoliko trmoglav sin, bil je iskreno ljubeč soprog in skrben oče svojim otrokom, katere je že vse dobro preskrbel. In tako je lahko mirno v Gospodu zaspal s sladko zavestjo, da je dari božje vestno uporabljal v prid in korist svojemu bližnjemu.

Ako je bilo dosedaj pri nas Valjavčevo ime bolj pozabljeno in manj znano, naj bi pripomogla ta skromna črtica v to, da se mi Slovenci bolj zanimamo za Valjavca, na katerega smo v resnici lahko ponosni. „Matica Slov.“ bi gotovo vsem članom zelo ustregla, ako bi izdala po različnih listih raztresena dela Valjavčeva v lični obliki, nekoliko popravljena in lepo urejena. To bi bil tudi najlepši spominik zaslužnemu našemu rojaku, pesniku in učenjaku.

Ks.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Slov. Matice“ za l. 1896.

Letopis Slovenske Matice za leto 1896. Uredil Anton Bartel. Natisnila Narodna tiskarna. 8°. Str. 288. Cena 1 gl. — Kakor druga leta, ima tudi ta letnik prav različno poučno in zajemljivo vsebino.

Najprej čitaš na str. 1—46 nadaljevanje † J. Navratila: „Slovenske narodne vraže in prazne vere.“ Razdeljen je ta sestavek v dva glavna oddelka, namreč: I. Bajila od 1—38. str. in II. Različno čaranje po različnem namenu od 38—46. str. Vsak oddelek ima po več pododdelkov, kar dela razpravo seštevno pre-

gledno. Kar se tiče bajil na str. 2., 11., 26., 27., 31., 34., katere se pridevajo le deželi ali jednemu kraju, znane so tudi po Štajerskem, izrečno — kar je meni znano — po Savinski dolini. Naziv: „Krščansko-cerkvena bajila“ nikakor ni pravi . . . str. 33. Zakaj cerkev in krščanstvo pozna le; krščansko-cerkvena blagoslovila = Sacramentalia in ne bajil = Zaubermittel. V tem je bil gotovo pisatelj na krivem potu. Ne prekrizuje se n. pr. kmet zato, da bi z znamenjem samim na sebi odvrnil nesrečo in se zavaroval pred nezgodo (tedaj bi bilo bajilo križ), temveč zato, ker ga vera uči, naj vse začnemo z znamenjem odrešenja. — Kar piše o sv. hostiji na str. 35. . . je znano soseb na Hrvaškem. O tem je pisal pred nekimi leti „Katoliški List“. — „K a m i c a - G a m s.“ Spisal Janez Majčiger str. 47—57. Gospod pisatelj se še vedno drži starega mnenja, katero nima več privrženecv. Etimologija je — zapeljiva. Prvi del razprave je gotovo dober in zanesljiv, kakor kažejo izvajanja, in nas uči, da imajo vsa imena „Gams“ za podlago slovensko besedo „Kamenica“ od „kamen“. Kar se pa tiče drugega dela in mnenja, da je Gams = Gemse laški camozza, pa ni verjetno in tudi ne lahko dokazati. — „Domoznanska črtica.“ Po oficijelnih virih sestavi E. Lah. Poučna razprava, katere sestavljenje je stalo mnogo truda, zato je lahko hvaležen vsakdo, da dobi tako pregled napredovanja prebivalstva po mestih, trgih in nekih drugih krajih Kranjske. — „Narodopisna razstava češko-slovanska v Pragi l. 1895.“ Napisal dr. M. Murko. Str. 75—137. To je dragocen spomin za vsakogar, ki je obiskal to razstavo, za druge pa poučno poročilo. Pisec teh vrstic je sam obiskal to razstavo in lahko reče, da je gospod pisatelj kratko, dobro in premišljeno vse popisal, kar je bilo znamenitega na razstavi. — „Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini.“ Spisal doktor Karol Štrekelj. Kogar zanima jezikoslovje in rad išče „korenik“, bo z veseljem čital to Štrekljevo razpravo, katera kaže temeljitega poznavalca slovenskega kakor tudi drugih jezikov. Take razprave pomnožujejo in dopolnjujejo Miklošičev etimologični besednjak. — „Orgvedskih slavospevih.“ Spisal doktor K. Glaser. Znani indolog in slovenski knjižnik nam tu podaje odlomek iz svojih študij. Posebno je prvi del poučen in zanimiv. Nato sledi še „Bibliografija“ prof. Peruška in „Poročilo o delovanju Slov. Matice.“

Število udov našega književnega društva je narastlo malo, samo za — šestnajst. Vse pa kaže vendar napredek in razvoj. Seveda se naša „Matica“ ne more meriti s „Hrvaško“, katera je razposlala svoje knjige. Kolik razložek v knjigah in kako mali razložek — v naročnini! Naposled še samo želimo, da bi dr. M. Murka: „Nauki za Slovence“ rodili obilen sad.

Fr. S. Lekše.

Zgodovina slovenskega slovstva. III. zv.
Bleiweisova doba od 1848. do 1897. leta. Spisal dr. Karol Glaser, profesor pri c. kr. gimnaziji v Trstu. Tiskala „Katoliška Tiskarna.“ — 8°. Str. VII + 176.

Med knjigami „Slovenske Matice“ za l. 1896. nedavno izdanimi imamo tudi „Zgodovine slovenskega slovstva“ III. zv., v katerem nam prof. dr. Glaser opisuje „Bleiweisovo dobo od 1848. do 1870. leta. Prilika nam je sedaj, da si nekoliko ogledamo vsebino te knjige ter rečemo katero o njej, pa z ozirom še tu in tam tudi na prva dva zvezka. Saj je to delo vredno, da se o njem govori.

Dr. Glaser započenja torej v svoji „Zgodovini slovenskega slovstva“ — recimo književnosti — novo dobo s „pomladjo narodov“, reške z letom 1848., in ne z rojstvom Bleiweisovih „Novic“ leta 1843., kakor se navadno razdeljuje slovenska književnost tudi v šolskih knjigah (Vid. Janežič 1854, dr. Sket 1893). Res, l. 1848. v Avstriji „narodom podeljena ustava je dovoljevala se gibati svobodnejše“ (veli pisatelj naš str. 21); in „novo življenje se nam je začelo od 15. sušca“ tudi Slovencem (Novice 1848). Vseobčo tedanjno probujo in vsestranski razvoj slovenstva nam je obširno opisal že prof. Jos. Apih v svoji knjigi „Slovinci in 1848. leto“; tu bodi le kratko omenjena samo književna stran. — Ta „doba slovenskega slovstva ima za duševni razvitek našega naroda največji pomen. Vse narodno življenje se je prerodilo v tej dobi. Svobodomiselni nazori so prodrli do najnižje kočje gorskega seljana; ljudstvo se je začelo učiti, samostojno misliti in se gibati. Slovstvo se razširja na vse stroke književnega delovanja, število pisateljev raste od dné do dné, in omika prodira tako med ljudstvo, da postajajo slovstveni proizvodi občno blago vsega naroda. Pisatelji se združujejo v skupno delovanje, stvarjajoč si lastna glasila in književna društva, ter delajo z združenimi močmi na korist in v prosveto naroda.“ (Dr. J. Sket: Slovstvena Čitanka str. 253). Vsled tiskovne slobode je začelo l. 1848. izhajati v raznih mestih slovenskega ozemlja več slovenskih novin in časopisov; tako v Ljubljani „Slovenija“, politiški, „Vedež“, leposloven in „Zgod. Danica“ cerkven list, v Celju pa „Slovenske Novine“; a naslednje leto „Pravi Slovenec“ v Ljubljani in „Jadranski Slavjan“ v Trstu. Novi pravopis „gajica“, ki so ga „Novice“ povsem uvêle l. 1846., bil je 1848. l od vlade potrjen. Začel se je sedaj na slovensko prevajati državljanski in kazenski zakonik. Tudi v šole je bil z odlokom c. kr. učnega ministerstva dopuščen slovenski jezik in to ne samo v male ali prostonarodne, temveč v naslednje nekoliko tudi v gimnazije. Malo preje so bile osnovane „Drobtinice“ 1846, nekaj pozneje „Slov. Bčela“ 1850 in zatem „Društvo sv. Mohora“